

**Шорманова Маржан Муратовнаның
6D120100 – «Ветеринарлық медицина» мамандығы бойынша
философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін ұсынылған «Асыл тұқымды бұқаларда TNP генетикалық
варианттарын идентификациялау және спермийлердің ұрықтандырғыш қасиетін бағалау» тақырыбында
орындалған диссертациялық жұмысына
ресми рецензенттің жазбаша пікірі**

р/н №	Өлшем шарттар	Өлшемшарттарға сәйкестігі (жауап нұсқаларының бірін сызу)	Ресми рецензенттің ұстанымына негіздеме (ескертуді курсивпен көрсету)
1.	Диссертация тақырыбының (бекіту күніне) ғылымның даму бағыттарына және/немесе мемлекеттік бағдарламаларға сәйкес болуы	1.1 Ғылымды дамытудың басым бағыттарына және/немесе мемлекеттік бағдарламаларға сәйкестігі: 1) диссертация мемлекет бюджетінен қаржыландырылатын жобаның немесе нысаналы бағдарламаның аясында орындалған (жобаның немесе бағдарламаның атауы мен нөмірін көрсету); 2) диссертация басқа мемлекеттік бағдарлама аясында орындалған (бағдарламаның атауын көрсету); 3) диссертация Қазақстан Республикасының Үкіметі жанындағы Жоғары ғылыми-техникалық комиссия бекіткен ғылым дамуының басым бағытына сәйкес (бағытын көрсету) келеді.	Диссертациялық жұмыс Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғарғы оқу орындары министрлігі гранттық қаржыландырған «Ірі қара малында жасырын генетикалық мутацияларды балау әдістерін ойлап табу және тұқым қуалайтын кемтарлықтарды жою үрдісін басқару», ИРН АР09057988 (2021-2023 жж) ғылыми жобасы аясында орындалған. Шорманова Маржан Муратовна 6D120100 – «Ветеринарлық медицина» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін жазылған диссертация ғылымның даму бағыттарына сәйкес орындалған.
2.	Ғылым үшін маңыздылығы	Жұмыс ғылымға елеулі үлесін қосады /қоспайды, ал оның маңыздылығы ашылған /ашылмаған.	Жұмыс ғылымға елеулі үлесін қосады, ал оның маңыздылығы жақсы ашылған. Автордың жеке үлесі жұмысқа қажетті тапсырмаларды қоюдан, тәжірибелерді жоспарлаудан және жүргізуден, алынған нәтижелерді өңдеуден және оларды жариялаудан, генетикалық кемтарлықтарға мониторинг жасаудан тұрады.
3.	Өзі жазу принципі	Өзі жазу деңгейі: 1) жоғары ; 2) орташа; 3) төмен; 4) өзі жазбаған.	Диссертация жоғары деңгейде орындалған. Докторант зертханалық және ғылыми-зерттеу жұмыстарын орындауда барлық кезеңдерге тікелей өзі қатысып жасаған. Зерттеу нәтижелеріне толығымен талдау жүргізген. Диссертациялық жұмыс талапқа сәйкес рәсімделген. Диссертацияның әрбір бөлімі өзара байланысқан.

4.	Ішкі бірлік принципі	4.1 Диссертация өзектілігінің негіздемесі: 1) негізделген; 2) ішінара негізделген; 3) негізделмеген.	Диссертациялық жұмыстың тақырыбының өзектілігі ғылыми және практикалық қажеттілік тұрғысынан толық негізделген. Асыл тұқымды бұқалардың фертильділігі және олардың тұқым қуалайтын генетикалық кемтарлықтарына бағытталған ғылыми зерттеулер - өзекті мәселелердің бірі болып табылады.
		4.2 Диссертация мазмұны диссертация тақырыбын айқындайды: 1) айқындайды; 2) ішінара айқындайды; 3) айқындамайды.	Диссертациялық жұмыстың мазмұны диссертация тақырыбын толығымен айқындайды.
		4.3. Мақсаты мен міндеттері диссертация тақырыбына сәйкес келеді: 1) сәйкес келеді; 2) ішінара сәйкес келеді; 3) сәйкес келмейді.	Зерттеу жұмысының мақсаттары мен міндеттері диссертациялық жұмыстың тақырыбына толық сәйкес келеді. Докторант барлық міндеттерді орындап, мақсатқа жетті.
		4.4. Диссертацияның барлық бөлімдері мен ережелері логикалық байланысқан: 1) толық байланысқан; 2) ішінара байланысқан; 3) байланыс жоқ.	Диссертациялық жұмыстың «Кіріспе», «Зерттеу нәтижелері» «Қорытынды» «Тәжірибелік ұсыныстар» атты тараулары және оның бөлімдері бір-бірімен ұштасып, өзара толық байланысқан, және ғылыми еңбектің міндеттерін шешіп, мақсатына жетуге бағытталған
		4.5 Автор ұсынған жаңа шешімдер (қағидаттар, әдістер) дәлелденіп, бұрыннан белгілі шешімдермен салыстырылып бағаланған: 1) сыни талдау бар; 2) талдау ішінара жүргізілген; 3) талдау өз пікіріне емес, басқа авторлардың сілтемелеріне негізделген; 4) талдау жоқ.	Автор ұсынған жаңа шешімдер (қағидаттар, әдістер) осы уақытқа дейінгі жүргізілген зерттеулермен салыстырып, сыни талдау жасалған, зерттелген.
5.	Ғылыми жаңашылдық принципі	5.1 Ғылыми нәтижелер мен ережелер жаңа ма? 1) толығымен жаңа; 2) ішінара жаңа (25-75% жаңа); 3) жаңа емес (жаңасы 25%-дан кем).	Ғылыми нәтижелер мен тұжырымдар толығымен жаңа болып табылады. Зерттеу нәтижелері бұқа өнімділік және асыл тұқымдық ерекшеліктеріне әсер ететін генетикалық факторлар жөніндегі білім қорын толықтырады және кеңейтеді.

		5.2 Диссертацияның қорытындылары жаңа ма? 1) толығымен жаңа; 2) ішінара жаңа (25-75% жаңа); 3) жаңа емес (жаңасы 25%-дан кем).	Диссертацияның қорытындылары толығымен жаңа болып табылады. Автор ғылыми әдебиеттерді саралай келе дәлелді, нақты қорытындылар жасаған. Диссертациялық жұмыстың әр бөлімінде келтірілген қорытындылар жаңа және дәйекті болып табылады, олардың жаңалығы жарық көрген мақалалармен дәлелденеді.
		5.3 Техникалық, технологиялық, экономикалық немесе басқару шешімдері жаңа және негізделген бе? 1) толығымен жаңа; 2) ішінара жаңа (25-75% жаңа); 3) жаңа емес (жаңасы 25%-дан кем).	Техникалық, технологиялық, экономикалық шешімдері ішінара жаңа және ғылыми деректерге негізделген болып табылады. Диссертациялық зерттеу шеңберінде алынған нәтижелерге халықаралық ғылыми практикада қабылданған өзекті үрдістер мен тәсілдерге сәйкес келетін қазіргі заманғы жабдықтарды пайдалану арқылы қол жеткізілді.
6.	Негізгі қорытындылардың негізділігі	Барлық негізгі қорытындылар ғылыми тұрғыдан қарағанда ауқымды дәлелдемелерде негізделген/негізделмеген (qualitative research (куолитатив ресеч) және өнер және гуманитарлық ғылымдар бойынша даярлық бағыттары үшін).	Барлық негізгі тұжырымдар тәжірибелік жұмысты талдау барысында алынған зерттеулердің нәтижелерінен туындайды, ғылыми негізделген, шетелдік және отандық әдебиет көздеріне сілтеме жасай отырып дәлелденіп негізделген. Негізгі қорытындылардың нақтылығы мен шынайлығының дәрежесі зерттеудің қазіргі заманауи молекулярлық әдістерін пайдалана отырып, зерттелетін материалдың көп мөлшерінің бірнеше рет жүргізілген эксперименттерімен расталған.
7.	Қорғауға шығарылған негізгі ережелер	Әрбір ереже бойынша келесі сұрақтарға жеке жауап беру қажет: 7.1 Ереже дәлелденді ме? 1) дәлелденді; 2) шамамен дәлелденді; 3) шамамен дәлелденбеді; 4) дәлелденбеді; 5) бұл тұжырымда ереженің дәлелденгенін тексеру мүмкін емес. 7.2 Тривиалды ма? 1) ия; 2) жоқ; 3) бұл тұжырымда ереженің тривиалды екенін тексеру	7.1 Зерттеу барысында ұсынылған тұжырым ғылыми тұрғыдан дәлелденген, жаңашыл сипатқа ие әрі кең көлемде қолдануға мүмкіндігі бар. Диссертациялық жұмыс аясында диссертант отандық және шетелдік зерттеушілердің еңбектеріне терең талдау жасап, сол арқылы зерттеудің теориялық негіздерін жүйелеп, оның маңызды қырларын ғылыми тұрғыдан дәлелді түрде айқындаған. 7.2 Ұсынылған тұжырым ғылыми негізделген, бірегей жаңалыққа ие, қарапайым емес (тривиалды емес) сипатта болып кең ауқымда қолдануға жарамды екені ғылыми мақалада дәлелденген.

		мүмкін емес. 7.3 Жаңа ма? 1) ия; 2) жоқ; 3) бұл тұжырымда ереженің жаңашылдығын тексеру мүмкін емес. 7.4 Қолдану деңгейі: 1) тар; 2) орташа; 3) кең 4) бұл тұжырымда ереженің қолдану деңгейін тексеру мүмкін емес. 7.5 Мақалада дәлелденген бе? 1) ия; 2) жоқ 3) бұл тұжырымда мақаладағы ереженің дәлелденгенін тексеру мүмкін емес.	7.3 Жаңа 7.4 Алынған нәтижелерді қолдану аясы кең 7.5 Алынған нәтижелері отандық ғылыми басылымдармен қатар, Scopus базасындағы журналда және де халықаралық конференция материалдарында жарияланған, дәлелденген
8.	Дәйектілік қағидаты. Дереккөздер мен ұсынылған ақпараттың дәйектілігі	8.1 Әдіснаманы таңдау – негізделген немесе әдіснама нақты жазылған: 1) ия; 2) жоқ. 8.2 Диссертация жұмысының нәтижелері компьютерлік технологияларды қолдану арқылы ғылыми зерттеулердің қазіргі заманғы әдістері мен деректерді өңдеу және интерпретациялау әдістемелерін пайдалана отырып алынған: 1) ия; 2) жоқ. 8.3 Теориялық қорытындылар, модельдер, анықталған өзара байланыстар және заңдылықтар эксперименттік зерттеулермен дәлелденген және расталған	Зерттеу әдістемелері көрсетілген әдеби деректерге негізделген. Зерттеу әдістері нақты жазылған, жүргізілген зерттеулердің сапалық және сандық салыстырмалы талдау, жүйелік талдау, молекулярлық-генетикалық талдау, жүйелі сұрыптау және т.б. көрсеткіштерін ашады. Зерттеу жүргізу үшін классикалық және заманауи әдістер қолданып, есептеулер жасалды. Ия. Диссертация жұмысының нәтижелері компьютерлік технологияларды қолдану арқылы ғылыми зерттеулердің қазіргі заманғы әдістері мен деректерді өңдеу және интерпретациялау әдістемелерін пайдалана отырып алынған. Ия. Диссертация тақырыбы бойынша теориялық қорытындылар, өзара байланысқан және эксперименттік

		(педагогикалық ғылымдар бойынша даярлау бағыттары үшін нәтижелер педагогикалық эксперимент негізінде дәлелденеді): 1) <u>ия;</u> 2) жоқ.	зерттеулермен дәлелденген және расталған.
		8.4 Маңызды мәлімдемелер нақты және сенімді ғылыми әдебиеттерге сілтемелермен <u>расталған</u> / ішінара расталған / расталмаған.	Зерттеулердің әрбір нәтижесі бойынша негіздемелер мен қорытындылар өзекті және сенімді ғылыми әдебиеттерге сілтемелермен расталған.
		8.5 Пайдаланылған әдебиеттер тізімі әдеби шолуға <u>жеткілікті</u> /жеткіліксіз.	Әдебиеттер тізіміне отандық және шетелдік ғалымдардың еңбектері кіреді Диссертациялық жұмысты жазу барысында 180 әдебиет көзі пайдаланылды, әдебиеттер тізімі әдеби шолуға жеткілікті.
9	Практикалық құндылық қағидаты	9.1 Диссертацияның теориялық маңызы: 1) <u>бар;</u> 2) жоқ.	Соңғы жылдары әлемде және елімізде генетикалық материалдардың миграциясы өскен уақытта, тірі мал экспорттау және импорттау, қатырылған шәует сатып алу, эмбриондар тасымалдау асыл тұқымды ірі қара малында генетикалық кемтарлықтардың кең көлемде таралуына мүмкіндік туғызады, осы бағытта теориялық жағынан қажетті зерттеу топтарындағы бұқаларды 4 генетикалық ақаулардың кездесу жиілігі анықталған, жаңа балау әдістері ойластырылған. Сондықтан диссертацияның теориялық маңызы бар, оны жоғары оқу орындары мен колледждерге әдістемелік нұсқаулық ретінде қолдануға болады. Автордың зерттеу нәтижелері «Ветеринария» мамандығы бойынша кейінгі ғылыми зерттеулерде қолдануға болады.
		9.2 Диссертацияның практикалық маңызы бар және алынған нәтижелерді практикада қолдану мүмкіндігі жоғары: 1) <u>ия;</u> 2) жоқ.	Диссертациялық жұмыстың тәжірибелік маңызы, Алматы облысы Еңбекшіқазақ, Талғар аудандары жағдайларында өндірісте қазақтың ақ бас тұқымдас, Алатау және голштин тұқымдас бұқаларында екі ген локустары бойынша, TNP2, SPEF2 гендері, ген аллелдерінің бұқалардың репродуктивтік көрсеткіштері, либидо, жыныстық қатынасқа түсу қабылеті, қанша мерзімге дейін бұқалардың жоғарғы дәрежеде жыныстық белсенділігін сақтау коэффициенттері зерттелген.

			Сондықтан, бұл диссертацияның практикалық маңыздылығы жоғары және өндіріс үшін тәжірибелік жағынан өте құнды болып табылады.
		9.3 Практикалық ұсыныстар жаңа ма? 1) толығымен жаңа; 2) ішінара жаңа (25-75% жаңа); 3) жаңа емес (жаңасы 25%-дан кем).	Автордың тәжірибеге арналған ұсыныстары толығымен жаңа болып табылады.
10.	Жазу және ресімдеу сапасы	Академиялық жазу сапасы: 1) жоғары; 2) орташа; 3) орташадан төмен; 4) төмен.	Академиялық жазу сапасы жоғары. Диссертацияны ұсыну стилі айқын, жұмыс логикалық тұрғыдан түсінікті баяндалған. Рәсімдеу, құрылымы мен мазмұны бойынша диссертациялық жұмыс үшін қойылатын талаптарға сәйкес келеді.
11.	Диссертацияға ескертулер		
12.	Докторант мақалаларының зерттеу тақырыбы бойынша ғылыми деңгейі (диссертация мақалалар сериясы нысанында қорғалған жағдайда ресми рецензенттер докторанттың зерттеу тақырыбы бойынша әр мақаласының ғылыми деңгейін зерделейді)	Докторант мақалаларының зерттеу тақырыбы бойынша ғылыми деңгейінің мазмұны, құрылымы мен сапасы талаптарға сай жазылған. Диссертацияның тақырыбына сәйкес түрлі баспаларда жалпы саны 15 ғылыми еңбек жарияланған, соның ішінде Scopus базасында индекстелген рецензияланатын шетелдік ғылыми басылымға енген 1 мақала, Қазақстан Республикасының өнертабыстарына арналған 4 патент және Қазақстан Республикасының пайдалы моделіне арналған 1 патент, ҚР БҒМ Білім және ғылым саласындағы бақылау комитетінің тізімінен республикалық ғылыми журналдарда 3 мақала, халықаралық конференция материалдарында 5 мақала және 1 ұсыныс жарияланған	
13.	Ресми рецензенттің шешімі (осы Үлгі	Шорманова Маржан Муратовнаның «Асыл тұқымды бұқаларда TNP генетикалық варианттарын идентификациялау және спермийлердің ұрықтандырғыш қасиетін бағалау» тақырыбындағы диссертациялық жұмысы қойылған талаптарға сай келеді, 6D120100-«Ветеринарлық медицина» мамандығы бойынша философия докторы (PhD)	

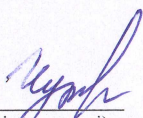
ереженің тармағына сәйкес)	28-	дәрежесін алуға толық ылайықты деп есептеймін.
----------------------------	-----	--

Ресми рецензент:

«Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университеті» КеАҚ, Ветеринария ҒЗИ молекулярлық-генетикалық зерттеулер зертханасының ғылыми қызметкері, в.ғ.к., қ. проф.

« 02 » маусым 20 25 жыл

Г.Д.Чужебаеваның қолын растаймын, бас ғылыми хатшы,

(колы, тегі, оты-жөні)

Чужебаева Г.Д.

Қолы расталады, мөрмен

Г.Д. Чужебаева	қойылған
қолын куәландырамын	
Ғалым хатшы	Н. Рагымов
Подпись	Г.Д. Чужебаева
заверяю	
Ученый секретарь	Н. Рагымов

